

Sällsynta skalbaggar knutna till tall

Inventering av sex områden i Västra Götalands län

Länsstyrelsen
Västra Götaland

Titel: Sällsynta skalbaggar knutna till tall. Inventering av sex områden i Västra Götalands län.
Utgivare: Länsstyrelsen Västra Götaland
Foto framsida: Död tall i hållmarksmiljö, Skarsdalsbergens Naturreservat
Text och foto: Niklas Franc och Petter Bohman, Naturcentrum AB
Rapport: 2023:02
ISSN: 1403-168X

Mer information hittar du på: lansstyrelsen.se/vastragotaland/

Förord

Naturvårdsverket tar tillsammans med länsstyrelserna fram åtgärdsprogram för några av våra mest hotade arter i Sverige. Åtgärdsprogrammen för skalbaggar på äldre död tallved och nyligen död tall omfattar ett antal sällsynta skalbaggsarter som är beroende av död ved i olika dimensioner och ålder. Historiskt har dessa arter varit vanligare och vissa arter som raggbock, skrovlig flatbagge och tallbarkbagge har troligen varit utbredda över hela landet. I takt med upprepade dimensionsavverkningar, bekämpande av bränder och en övergång från flerskiktade olikåldriga tallskogar till likåldriga plantageskogar under det senaste seklet har dock den naturliga döda veden minskat i snabb takt i skogslandskapet och därmed arternas förekomster.

På uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län har Naturcentrum AB utfört en inventering av de i åtgärdsprogrammen utpekade arterna i sex skyddade områden i Västra Götalands län. Tre områden i Dalsland och tre i länets östra delar. Områdena har valts ut på basis av förekomsten av gammal tallskog och tidigare fynd av naturvårdsintressanta insektsarter knutna till tall.

Denna rapport redovisar resultaten av inventeringen. Naturcentrum AB som utfört inventeringen ansvarar för rapportens innehåll och tackas för sin insats.

Peter Post
Länsstyrelsen Västra Götalands län

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Metodik.....	6
Resultat	8
Tallgångbagge	9
Raggbock.....	9
Uvviken-Kyrkogårdsön-Klintanäset (280 ha)	10
Valekleven-Ombo öar-Håketjärnarna (360 ha).....	12
Klyftamon (430 ha)	13
Brurmossen (198 ha)	14
Skarsdalsbergen (165 ha).....	16
Sörknatten (200 ha)	17
Referenser	Fel! Bokmärket är inte definierat.

Sammanfattning

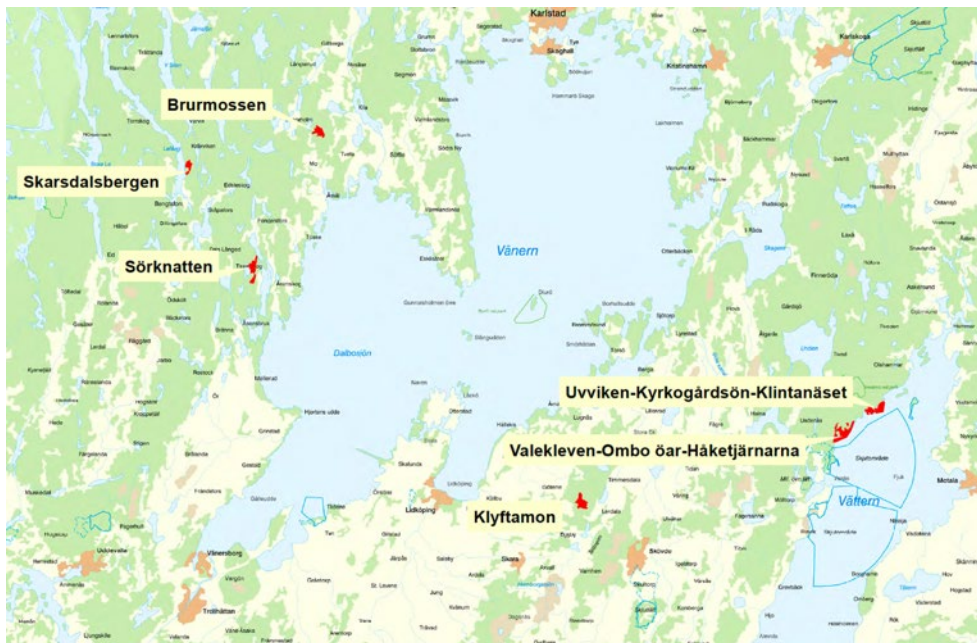
Under 2022 har Naturcentrum AB, på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götaland, genomfört en inventering av tallanknutna skalbaggar inom åtgärdsprogrammen för skalbaggar på äldre död tallved och skalbaggar på nyligen död tall.

Sex lokaler besöktes och resultatet av inventeringen gav bara fynd av två av arterna inom åtgärdsprogrammen: tallgångbagge och raggbock. Båda är rödlistade som sårbara VU. Tallgångbaggen noterades på två av lokalerna, dels i Klyftamon, dels i Uvviken-Kyrkogårdsön-Klantanäset. I Klyftamonområdet finns sedan tidigare ett modernt fynd av arten, men Uvviken-Kyrkogårdsön-Klantanäset är en ny lokal för arten.

Raggbock noterades på fyra av de sex lokalerna, varav Skarsdalsbergen och Valekleven-Ombo öar-Håketjärnarna är nya lokaler för arten. Fyndet i Klyftamon är ett intressant återfynd. Arten har inte setts i området sedan 1837 då Carl Johan Schönherr noterade sin sista raggbock.

Metodik

Sex stora tallskogsområden har inventerats med fokus på de skalbaggsarter som är upptagna i åtgärdsprogrammen för skalbaggar på nyligen död tall och äldre död tallved. De inventerade områdena visas i figur 1.

Figur 1. Karta med de sex inventerade områdena markerade med röda polygoner och namn.

Inventeringen utfördes genom att de aktuella arterna eftersöktes manuellt på och i lämpliga substrat för respektive art. Under fältbesöken genomströvades hela eller stora delar av respektive inventeringsområde och lämpliga substrat undersöktes.

Inventeringsområdena är mycket stora vilket medförde att flera fältdagar behövde läggas i varje område för att fullständigt kunna täcka in hela arealen. I områdena Valekleven-Ombo öar-Håketjärnarna och Sörknatten gjordes fältbesök under tre arbetsdagar medan övriga fyra områden undersöktes under två dagar vardera (tabell 1).

Tabell 1. Inventeringsinsats och datum för respektive inventeringsområde.

Område	Antal fältdagar	Datum
Uvviken-Kyrkogårdsön-Klintonäset (280 ha)	2	29-30 augusti
Valekleven-Ombo öar-Håketjärnarna (360 ha)	3	24-26 augusti
Klyftamon (290 ha)	2	22-23 augusti
Brurmossen (198 ha)	2	17-18 augusti
Skarsdalsbergen (165 ha)	2	15/8 2 pers.
Sörknatten (200 ha)	3	9-10/8 2 pers.

Eftersöket fokuserade på vuxna djur, fragment av dessa, larver och gnagspår eller kläckhål efter dessa. För att kunna hitta vuxna djur och larver behövs ibland delar av barken på döda stående tallar lossas. Skalbaggar eftersöktes sen både på barken och på och i den underliggande veden. Detsamma gäller för liggande döda tallar, så kallade lågor.

Utöver de aktuella arterna i åtgärdsprogrammen för skalbaggar på tall noterades även andra naturvårdsintressanta insekter som påträffades. För varje fynd noterades koordinater (SWEREF 99TM). Samtliga naturvårdsintressanta fynd har rapporterats in i Artportalen.

Resultat

Under inventeringen hittades två arter som ingår i åtgärdsprogrammen för insekter på död tall: tallgångbagge *Cerylon impressum* (VU) som ingår i åtgärdsprogrammet för bevarande av skalbaggar på nyligen död tall och raggbock *Tragosoma depsarium* VU som ingår i programmet för insekter knutna till äldre död tallved. Båda arterna är rödlistade som sårbara (VU) och har få kända populationer i Västra Götalands län.

Tallgångbaggen påträffades på en nydöd tall i Klyftamons naturreservat och på en tall i området Uvviken-Kyrkogårdsön-Klantanäset (tabell 2). Raggbock noterades i fyra av de sex inventerade områdena och den är sedan tidigare känd från två av dem.

Tabell 2. Fynd av inventeringens naturvärdesarter.

Svenskt namn	Vetenskapligt namn	Rödlistningskategori	Uvviken-Kyrkogårdsön-Klantanäset	Valeleven-Ombo öar-Håketjärnarna	Klyftamon	Brurmossen	Skarsdalsbergen	Sörknatten
ÅGP nydöd tall								
tallgångbagge	<i>Cerylon impressum</i>	VU	X		X			
ÅGP äldre död tall								
raggbock	<i>Tragosoma depsarium</i>	VU		X	X	X	X	
Övriga NV-arter								
barkbaggen	<i>Colydium elongatum</i>	VU			X			
svartbaggen	<i>Uloma rufa</i>	NT		X		X		
flatbaggen	<i>Thymalus limbatus</i>			X	X			
vanlig flatbagge	<i>Peltis ferruginea</i>				X			
obest. praktbagge	<i>Buprestis sp.</i>			X				
tallklokrypare	<i>Chernes nigrimanus</i>	NT		X		X		
mörk vedstrit	<i>Cixidia confinis</i>				X			

Tallgångbagge

Tallgångbaggen är sedan tidigare känd från tre lokaler i länet. Den äldsta lokalen är från 1975 i närheten av Vänersborg, sedan är den noterad från Sparresäterområdet (Stora Bjursjön) väster om Billingen 2011 och i nationalparken Tresticklan i Dalsland 2008.

Fyndet som nu gjordes i Klyftamon är direkt kopplat till fyndet från Stora Bjursjön i Sparresäter (2008). Fynden ligger i samma skogsområde och det är inte mer än 2,5 km mellan dem.

Fyndet av tallgångbaggen i Uviken-Kyrkogårdsön-Klintonäset är ännu intressantare då det görs i ett område som har en nära koppling till nationalparken Tiveden där arten finns noterad på Örebrosidan av parken. I Tiveden finns goda förutsättningar för arten och flera av de arter som man ofta hittar i samma miljöer som tallgångbaggen finns där. Hela det området som domineras av tall och gränsar mot Vättern skulle med andra ord kunna vara, eller är, aktuellt som livsmiljö för tallgångbaggen. Mest intressanta bedöms områdena nära Vättern vara. Där finns en högre andel död ved och skogarna är mindre påverkade av skogsbruk.

Raggbock

Raggbocken är sedan tidigare känd med moderna fynd från Brurmossens naturreservat en mil norr om Åmål, Kölvikens naturreservat vid Stora Le i nordvästra Dalsland och från Tiveden. Dessutom finns äldre fynd från Sparresäter (1810–1837), Rävlanda i Härryda (sent 1800-tal) och ett mycket gammalt kläckhål från norr om Mölndal (1900-tal).

I inventeringen gjordes rikligt med fynd (utgångshål, gnagspår och larver) i Brurmossen. Lika rikligt med fynd gjordes i Skarsdalsbergen NR. Här fanns raggbocken inte noterad sedan tidigare och det är långt till andra fyndområden. Detta indikerar att det mycket väl kan finnas ytterligare undangömda lokaler för raggbock i Dalsland.

Fyndet i Klyftamon är lika intressant som fyndet av tallgångbagge i samma område. Här noterade Carl Johan Schönherr arten frekvent under första halvan av 1800-talet. Årets återfynd innebär att arten troligen funnits i skogslandskapet hela tiden sen dess, men inte hittats av någon. Det ska dock sägas att aktiviteten av skalbaggsintresserade i denna del av länet har varit relativt begränsad med bara ett tiotal intresserade över åren.

Fyndet i Valekleven-Ombo öar-Håketjärnarna är en ny lokal för arten och även här indikerar fyndet att tallmiljöerna, även utanför Tiveden, är intressanta. Tillsammans med Tiveden utgör dessa miljöer ett stort landskap där alla tallmiljöer av intresse bör skötas för att bevara förutsättningar för arter knutna till tall.

Figur 2. Utgångshål av raggbock på tallstock i Brurmossens NR.

Uvviken-Kyrkogårdsön-Klantanäset (280 ha)

Området Uviken-Kyrkogårdsön-Klantanäset är cirka 280 hektar stort och utgörs till stor del av strandnära tallskogar. Området består av dels naturreservatet Uviken-Kyrkogårdsön, dels Klantanäset direkt väster därom. De äldsta och mest naturliga bestånden ligger mestadels i en smal zon närmast stranden. Längre in på fastlandet blir bestånden mer påverkade av skogsbruk. Detta gäller särskilt Klantanäset. I de strandnära bestånden finns det gott om död ved av olika ålder. Stående nydöda tallar förekommer men i något begränsad omfattning.

Förutsättningar

Förutsättningarna för skalbaggar knutna till nyligen döda tallar bedöms som goda eller mycket goda i de strandnära tallskogsbestånden. I Klantanäsets inre delar bedöms förutsättningarna vara betydligt sämre på grund av att mängden lämpligt substrat är betydligt mindre till följd av aktivt skogsbruk.

Artfynd

Tre exemplar av tallgångbagge (VU) hittades under barken på en nydöd tall i sydöstra delen av Klantanäset. Inga andra intressanta arter noterades.

Figur 3. Naturskogsartad tallskog nära Vätterns strand strax söder om Uviken.

Figur 4. Inventeringsområdet är markerat med röd linje. Fyndet av tallgångebagge är markerat med blå punkt.

Valekleven-Ombo öar-Håketjärnarna (360 ha)

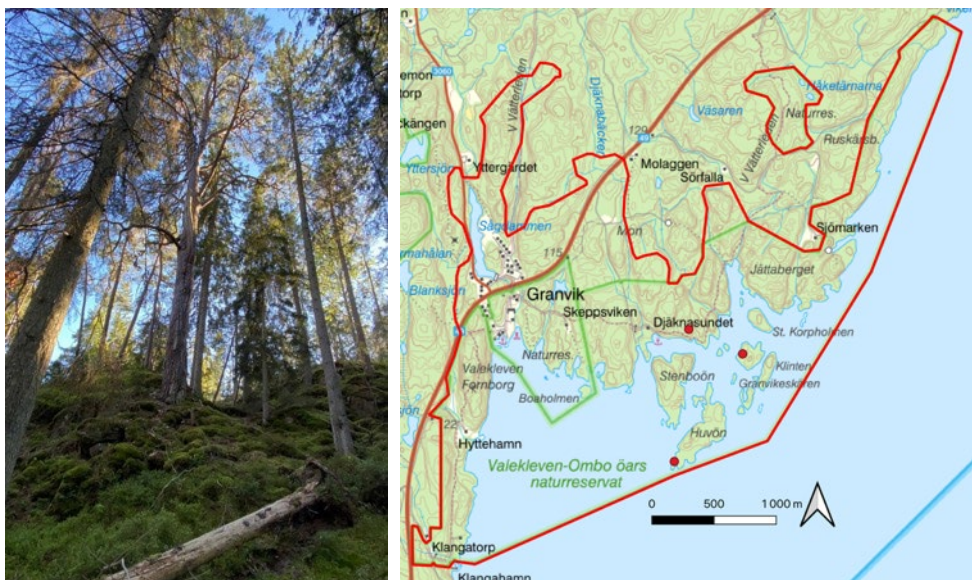
Valekleven-Ombo öar-Håketjärnarna är ett mycket stort och varierat område som omfattar såväl fastland som flera större öar. Området är kraftigt kuperat med branta stup och djupa dalgångar. Närheten till Vätterns strand är påtaglig vilket medför att solinstrålningen i de strandnära delarna är hög. Äldre hållmarkstallskog utgör den dominerande skogstypen men i dalgångar finns inslag av fuktig gran- och lövskog. På många platser är marken blockrik och på andra finns berg i dagen. Delar av området har mycket höga naturvärden kopplade till äldre tallskog. Enstaka tallar är flera hundra år gamla. Genomgående är tillgången på död ved riklig.

Förutsättningar

Området har mycket goda förutsättningar för skalbaggar knutna till både nydöd tall och äldre död tallved. Närheten till Tivedens insektsrika tallskogar bidrar säkerligen till områdets höga värden och goda förutsättningar för vedinsekter. Centralt i området finns ett några hektar stort brandfält som brann för 5–7 år sedan. Branden var sannolikt både hård och intensiv vilket skapat en stor mängd döda tallar. De flesta tallarna har varit döda för länge för att vara gynnsamma för tillexempel tallgångbagge, men är däremot mycket lämpliga för raggbock och andra vedinsekter.

Artfynd

Äldre kläckhål av raggbock observerades på tre olika platser, två ute på öarna och ett i en låga strax öster om badplatsen vid Djäknesundet. Utgångshålen på lågan på Huvön är färskast och inte mer än två eller tre år gamla. Det tyder på att det finns en aktiv population i området. Övriga hål är något äldre, någonstans mellan fem och tio år gamla.

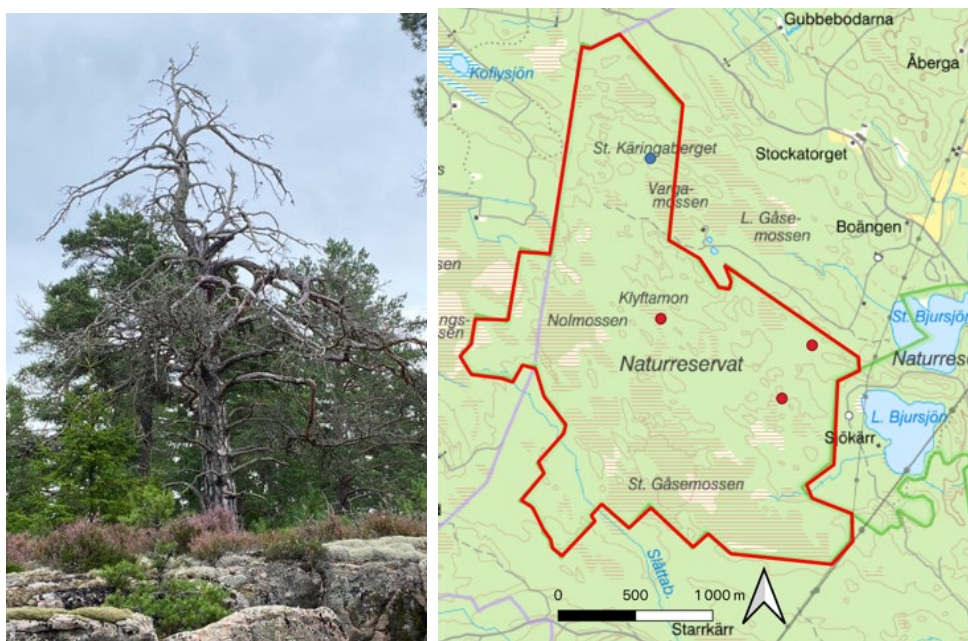

Figur 5. Foto och karta över inventeringsområdet. Röda punkter markerar fynd av lågor med kläckhål av raggbock.

Vidare gjordes ett fynd av svartbaggen *Uloma rufa* (NT) på brandfältet och flera fynd av flatbaggen *Thymalus limbatus*. Den rödlistade tallklokryparen (NT) noterades på två nydöda tallar. Äldre kläckhål av en obestämd praktbagge i släktet *Buprestis* noterades på en död tall på Stora Korpholmen.

Klyftamon (430 ha)

Klyftamons naturreservat utgörs till stor del av naturskogsartade hållmarkstallskogar (290 ha) som bildar en mosaik med större och mindre fattigkärr. Jorddjupet är litet och marken näringsfattig vilket skapat förutsättningar för att träden ska bli senvuxna. Även om tallarna är relativt klena bedöms de ändå vara gamla, vissa upp emot 200 år. Terrängen är tämligen flack men här och var finns öppna hållmarker. Överallt i reservatet finns det gott om död ved, särskilt äldre sådan men även nydöda tallar.

Figur 6. Foto och karta över inventeringsområdet. Röda punkter markerar fynd av lågor med kläckhål/larv av raggbock. Blå punkt markerar fyndplats för tallgångbagge.

Förutsättningar

Förutsättningarna för tallanknutna vedinsekter är mycket goda, både för de arter som lever i äldre så väl som i nydöd tallved. Klyftamon ligger i en trakt (runt Sparresäter) varifrån det har observerats en rad sällsynta och krävande skalbaggsarter.

Artfynd

Tallgångbagge (VU) noterades under barken på en nydöd tall vid Stora Käringaberget. Tre lågor med kläckhål av raggbock (VU) hittades i centrala och östra delen av reservatet. I en av dessa lågor observerades även en larv.

I övrigt påträffades den sällsynta barkbaggen *Colydium elongatum* (VU) under barken på en tall. Arten har en av sina få kända förekomstområden i landet just runt Sparresäter. Bland mer typiska och naturvårdsintressanta talldjur kan nämnas mörk vedstrit samt flatbaggarna *Peltis ferruginea* och *Thymalus limbatus*.

Brurmossen (198 ha)

Brurmossens naturreservat består av en mosaik med myrmarker, tallskogar, mindre hällmarksmiljöer och rikare barrskogar med inslag av triviallöv. Det är ont om nydöda tallar men finns en del torrakor och tallågor. Söder om området och reservatet har man på grannfastigheten avverkat ett område och där lämnat en del frötallar. Dessa har senare blåst ner och detsamma har hänt i reservatskanten på grund av de ändrade vindförhållandena.

Förutsättningar

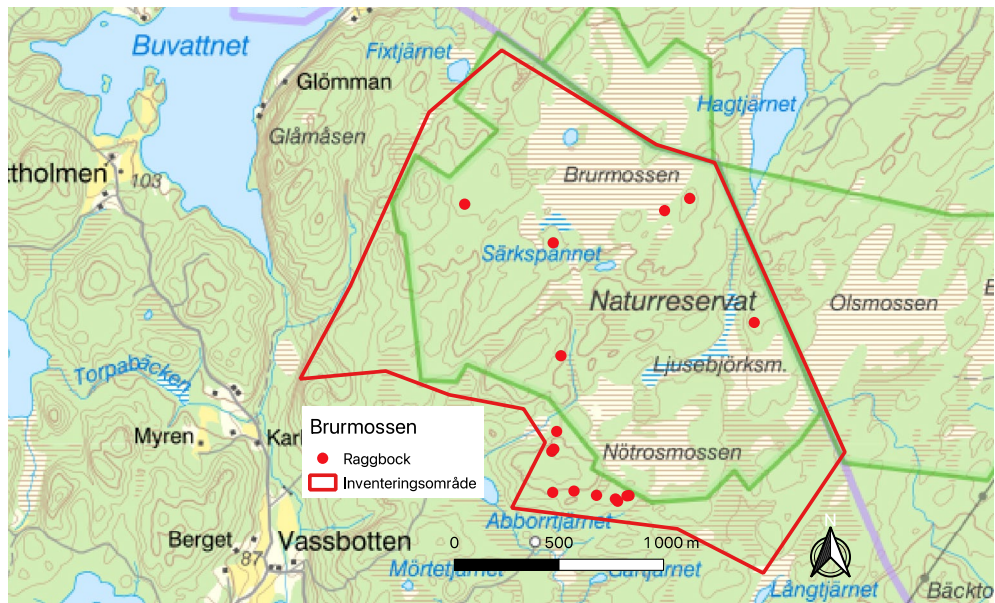
Förutsättningarna för arter knutna till nydöd ved bedöms som dåliga då de små mängderna i området indikerar att kontinuiteten av substrat ofta bryts. Även en begränsad mängd av lågor är negativt. Raggbocken kan dock leva i samma stockar i upp till tioåret år och detta gör att de inte är lika känsliga för en oregelbundenhet i tillskottet av nya lågor.

Tillskottet av död ved från området utanför reservatet kan vara positivt för arten då det gör att den kan spridas till nya platser i närområdet. Det kan också vara negativt om det blir en överetablering av larver i befintliga stockar vilket kan leda till en populationskrasch vid en minskad tillgång på substrat.

Artfynd

Raggbock är känd med moderna fynd från området. Under inventeringen noterades både larver, utgångshål och gnagspår på många platser. I området med tallågor utanför området var tätheten som högst. Här fanns raggbock i praktiskt taget alla stockar och det var rikligt med utgångshål på varje stock.

I en larvgång av raggbock noterades svartbaggen *Uloma rufa* som är rödlistad som nära hotad NT. Den uppträder i huvudsak i tallågor, men är inte knuten till raggbock.

Figur 7. Inventeringsområdet vid reservatet Brurmossen. Röda prickar är fynd av raggbock i form av utgångshål, larvgångar eller larver.

Figur 8. Vindfällan av frötallar med kraftiga angrepp av raggbock strax utanför södra reservatsgränsen.

Figur 9. Exempel på tallskog i reservatet. Här saknas i huvudsak både stående och liggande döda tallar som substrat för arter knutna till död tall.

Skarsdalsbergen (165 ha)

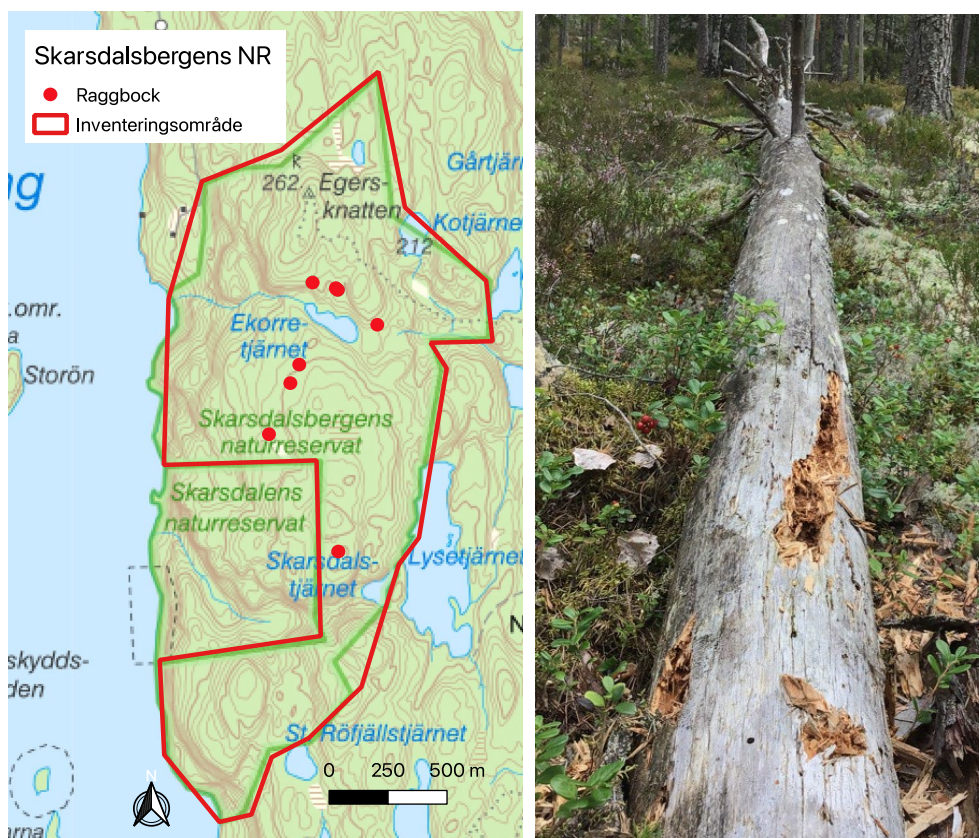
Detta naturreservat hyser en mycket varierad skogsmiljö med branter, hållmarkshöjder, friska barrskogar med blåbär, små sjöar, bäckar och våtmarker. Det är ont om nydöd ved och bara åtta nydöda tallar noterades i området. Tallmiljöerna varierar i ålder mellan cirka 70 och 110 år, men det finns enstaka träd som är uppåt 150–180 år.

Förutsättningar

Förutsättningarna för de eftersökta arterna varierar med tillgången på substrat. För arter knutna till nydöda tallar är förutsättningarna mycket dåliga och inga arter av intresse noterades heller. För arter knutna till äldre död ved är förutsättningarna bra och bedöms vara så under de närmaste decennierna.

Artfynd

Här noterades raggbock VU och det är en ny lokal för arten i länet. Lokalen ligger ”mellan” Brurmossen och lokalen vid Stora Le, men det bedöms inte finnas någon kontakt mellan lokalerna då de ligger för långt från varandra.

Figur 10. Skarsdalsbergens inventeringsområde (till vänster) och tallstock från området med utgångshål av raggbock (till höger).

Sörknatten (200 ha)

Sörknattens naturreservat består av flera långsträckta höjder där det bitvis är kalt och ibland går över i hållmarkstallskog. Det finns rejäla branter och dalgångar med friskare skogsmiljöer med tall, gran och triviallöf. Det finns rikligt med tall i alla miljöer och både solexponerade och skuggigare tallmiljöer. Åldern på skogen varierar men bedöms till stora delar ligga mellan 70 och 100 år.

Förutsättningar

Det finns begränsat med stående och liggande döda tallar och förutsättningarna för både arter knutna till nydöd ved och äldre död ved är dåliga.

Artfynd

I sydöstra spetsen av området noterades en tall med reliktböck NT. Inga andra intressanta arter hittades.

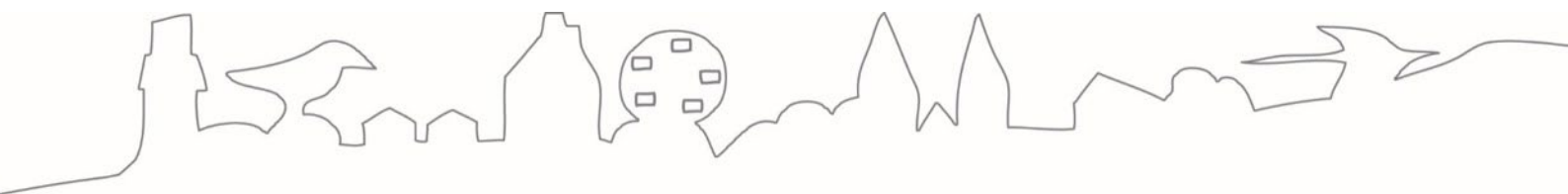

Figur 11. Karta över inventeringsområdet i Sörknattens naturreservat. Grön prick indikerar fyndplats för reliktböck NT. Högra bilden visar en av mycket få nydöda tallar i området.

Referenser

Pettersson, Roger B. 2013. Åtgärdsprogram för skalbaggar på nyligen död tall, 2014–2018. Rapport 6599 Naturvårdsverket.

Wikars, L.-O. 2015. Åtgärdsprogram för skalbaggar på äldre död tallved, 2014–2018. Rapport 6629 Naturvårdsverket.

Länsstyrelsen
Västra Götaland